

Mécs László. Esztendeje, *Hajnali harangszó* című, első verseskönyvét ismertette, ezt írtam az ifjú felvidéki költőről: „Az önerejű költészet fuvalma érintett e sokszor még fiatalosan túlstilizált s az irodalmi hatásokat leplezetlenül kiváló költeményekből.“ Azóta megkülönböztetett figyelemmel kísértem jelentkezéseit, mik az időszi sajtóban (folyóiratunk lapjain is gyakorta) elibém kerültek, ez év elején pedig alkalom volt a Prágai Magyar Hírlap által rendezett fővárosi bemutató-estjén a költő előadásában is megismerkedni újabb műveinek egy csoportjával. Mindez ismételt találkozások megerősítettek tehetségéről már első könyve alapján kialakult **meggyőződésemben. S e** tehetséget nemcsak igazolja, hanem határozottan kibontakozóban és izmosodóban mutatja verseinek második gyűjteménye, mely *Rabszolgák énekének* címmel nemrégiben jelent meg a berlini Voggenreiter-cég magyar osztályának kiadásában s a pozsonyi Concordia-nyomda előkelő ízlésű kiállításában.

Ez a könyv szorosan összefügg a múlt évi első kötetel. Ugyanaz a sugárzóan fiatal, nyílt tekintetű arc köszönt felénk, melyet tavaly megismertünk és szeretetünkbe zártunk. A változás legfeljebb annyi, amennyit azonagy arcról egy évvel utóbb készült képmáson észlelhetni. Költőnknek ez önmagához való hűségét érdemes megállapítani, hiszen éppen mai nap lépten-nyomon tapasztalható, hogy lírikusaink mily buzgón stilizálják át önmagukat, mily sűrűn változtatják költői szemléletüket és kifejező eszközeiket, kötetről-kötetre. Mécsnek ily örökös újrakezésre nincs szüksége, s igazában nem is volna rá képes. Költészetében határozott, gazdag költői világgép van, mely az övé, melynek jellegbeli s érzelmi gyökerei vannak s melynek megnyilatkozásához egyéni élmények szolgálnak indítékul. E tekintetben új kötete jelen-

tős haladás a művészi szabadság felé. Lépésről-lépésre kibontakozik a programmos általánosságokból, s költői témáinak kifejtésében egyre több meg több egyéni, konkrét élményadaleköt használ fel. Első könyve inkább művészien megszólaló költői hitvallás elvi szépségeivel ígézett meg, ebben a másodikban már nemcsak a „mindenkiért-fájás“ gazdag, de némileg elvont témájának változatai kápráztatnak, hanem a hitvalló személyes, emberi fájdalomnak is meghitt közelségebe kerülünk.

Talán a szabadabb s közvetlenebb megnyilatkozás ösztönének e megélénkülésével függ össze a kifejezőmódjában mutatkozó lüktetőbb lendület is. Korábban különösen szerette a kényelmesen gördülő, epikaibb megoldásra csábító formát, s ezt tagadhatatlanul szépen és eredetien is tudta használni. Most csak elvélve fordul ehhez a versformához: legtöbbször élénkebb, dalszerűbb, olykor pedig drámaibb hangot üt meg, s páthosát is — mely régebben bizonyos méltóságosan hömpölygő harangzúgásba olvadt — most inkább tömören kapcsolt, vagy éppen az átmenetek átugrásával mintegy kilökődő szókra bízta:

Ember leszek az emberekkel!
S embernek lenni: a derekkel,
összel birközni hősien,
átgázolni az avaron,
virágot várni ugaron,
sebet viselni a szíven.

A fiatal Vörösmarty is hexameter-ek árján ringatta lírai páthosát, s csak a harmincas évek elején jut szenvedélye a modern óda lélekzetéhez. Mécs költői egyénisége alapjelmében nem idegen a Vörösmartyétól. Benne is megvan az a kozmikus távolságok felé ki-kiesapó romantikus szellem, mely a stílusba is műhatatlanul romantikát visz bele, s a költői képet a hozzá felhasznált elemek reális hűsége mellett is azok ötletzerű kapcsolása által sokszor merőben vizionáriussá teszi. Ezt Méccsel kapcsolatban azért említtem meg, mert első jelentkezése alkalmá-

val több kritikusa Ady-utánzást vetett szemére olyan fordulatainál, melyek Adyval sehogyssem hozhatók összefüggésbe, hamarabb Vörösmartyval; s evel sem az utánzás, hanem pusztán művészi természetük rokonsága kapcsolatán. Ilyenekben látszik meg igazán, hogy kritikánknak az a szárnya, mely a konzervatívizmust vallja hitül, valójában a hagyományt igen szűkre fogja, mikor egykorú irodalmi jelenségek megértésében, az Arany-Petőfi-kor művészi realizmusában elfogódva, az azt megelőző hagyományokkal — úgy tetszik — lehetetlennek lát minden kapcsolatot. A „plasztikátlan-ság“, a „szónokiasság“ olyan vádak, melyekre nyilván minden időkből rászolgál a rossz versek egész garmadája; csak azt ne feledjük, hogy Arany kristályos kép-tisztasága és „szónokiatlan“ egyszerűsége, beszédének pontos eresztékekkel egybeilleszkedő szolid kötése mellett van irodalmunkban hagyománya olyan nem csekélyebb rangú költészetnek is, melynek nem éppen a pontos szemlélet s a logikus kapcsolás a legfőbb erőssége, sokkal inkább a fantázia heves s néha hevenyén dolgozó ereje, látomásos képalkotása. Gyulai Vörösmartyról szólótában megmutatja, hogy van érzéke ez iránt is, de az is nyilvánvaló, hogy rokonszenve azért teljesen az Arany művészi felfogása és alkotásmódja felé húzza. Gyulai tanítványai azután ebből a rokonszenvből szinte egyetemes érvényű törvényt csináltak, s a hetvenesztendősi irodalmi hagyomány nevében megfélekednek a százesztendősről. Egy-egy merészebb fordulatban egy-kettőre forradalmi újítást vélnek „modern“ elrugaszkodást a nagy hagyományoktól, s az ifjú tévelygőknek nem győzik eléggé lelkükre kötni az „értelmes“ beszédet.

Mindezek megvilágítására konkrét példával is szolgálhatok. Mécsnek *Síratnak engem a fák* című versében olvasható ez a sor:

s éjtelt kongó férflábbal hazafele ballagok.

Az aláhúzott kifejezésben a harmarkész kárhóztatás nyilván értelmetlen galimathiaszt lát és — egyéb menedék híján — Ady!-t kiált. Pedig ez a fordulat Ady stílusától egészen idegen. Természetesen idegen az Aranyétól is. Arany az erős lelki fel-

dultságban való eltávozás megérzékítésére is bizonynyal a legegyszerűbb s legközkeletűbb szót használja, s csak a nyelv erejével ad annak olyan súlyt, hogy alkalmassá lesz az egész lelki tartalom hordozására és közlésére. Toldiról ezt mondja:

Ment, hogy soha többé Piroskát ne lássa.

Ennek az útszéli „ment“ szónak itt fokozhatatlanul nagy helyzeti ereje van. Erről mondta egyik fejtegetője, hogy olyan hatással van ránk, mint ha a Gellérthegy belezuhanna a Dunába. Itt egyetlen szóba — és pedig a képzelhető legegyszerűbbe — van belétömörítve Toldi egész lelki állapota. De azért az következik-e ebből, hogy Arany stílusa a helyes, Mécs modora pedig tiszteletlen újdonsághajhászat? Nézzünk egy analog helyet Vörösmartyban. *Szép Ilonkájában* Peterdi s unokája távoznak Budavárából, szintén erős lelki felindulásban. Vörösmarty ezt így jeleníti meg:

S a bús pár ment gond-sújtotta nyommal.

Csak a megszokásból kell egy pillanatra felocsúdnunk, hogy észrevegyük ebben is a képalkotásnak tagadhatatlan rokonságát azzal, mit fentebb Mécs idézett sorában is találtunk. Mindkét esetben az érzelmi tartalom valamely úgyszólván esetleges képrészbe van romantikus módon áthelyezve. S akik Arany költői eljárását egyedül üdvözítőnek hiszik, azt is feledik, hogy maga Arany igen jól ismerte a másik lehetőséget is, s mikor pl. a magától elütő stílusú idegen költőt fordított, gyönyörűen alkalmazta is. A *Szentiván-éji álom* e sorát: „The iron tongue of midnight hath told twelve“ — Arany tökéletes hűséggel így tolmácsolta: „Tizenkettőt szolt a vasnyelvű éjfélf.“ Felesleges hangsúlyoznom, hogy ez a stílus mennyire nem az Aranyé, de mennyire jellemző a stílusromantikájában Vörösmartyval lényegileg rokon Shakespeare-re. Mindamellettnem kételkedem felőle, hogy irodalmi kritikánk egyik irányára, ha akár Vörösmarty idézett sorával, akár az Arany-tolmácsolta Shakespeare-sorral valamelyik új költőnkben (mondjuk: Mécs Lászlóban) találkozónék először, habozás nélkül kiátkozná — az Arany-hagyomány nevében...

Mécs lírai témái ez újabb köteté-

ben sokszor az első gyűjteményben foglaltakat újítják meg gazdagabb színezéssel, többretegűen (differenciáltabban) feldolgozva, vagy éppen mintegy folytatva az élményről való lírai beszámolást. Édesapja emlékét már a *Hajnali harangszóban* gyönyörű strofákkal véste olvasói lelkébe és szívébe. Most három újabb költeménnyel tárul ki a drága emlék felé (*Hej, öreg bútorok!*, *Az ócska zongora balladája*, *Hétfő este kilenc óra*). S ilyenkor látni, mennyire széles skálán játszik: csak ez egy témában is mily sok hangja van, az idillitől a neuraszthénia sikoltásáig. Az idegek költészete különben e második könyvében valóban új hangként szólal meg (kivált a *Fekete mitológia* c. ciklusban). A *Hajnali harangszó* egyneműbb lírai anyagot nyújtott, nyilván az alaphangtól erősebben elütő megnyilatkozások szándékos kirekesztésével. Mintha a prófétai beszéd erejét óvakodott volna gyengíteni a kétség és egyéni fájdalom hangjaival. Most elszántan megmutatja a hívő lélek gyenge perceit is; és hitét azért semmivel sem érezük gyengébbnek; legfeljebb embe-ribbnek. Önéletrajzi érdekessége van a *Gyerekkor* c. verskörnek. Ebben maga is mintegy önmaga felől faggatózik; keresi egyénisége csiráit s ügyszólván mérleget készít az elhatározó gyermekbenyomásokról:

Kiásom most...
a gyermekszívben az első csirákat
s megmutatom: egy élet hogy fakad.

Megmutatja minden lírának egyik örök forrását: a nőt is. Hiába járja daccal az utat a Férfiak Tátrája felé, „hol asszony többé nem terem“: az asszonyokról szóló versciklusának mégis az a megismerés a vezérmotivuma, mit az egész szakasznak is címéül ad: *Mindég beléjük ütközöl*.

A *Szentlélek ékei* c. sorozat vallási lírájának nemes füzére. Ennek darabjai kompozícióban is, kifejezésbeli biztonságban is, körülbelül az egész kötet legértetebb termékei. A Sík Sándornak ajánlott *Menjünk Asszizibe* gyönyörű emberi és művészi lendület a krisztusi lélek eszménye felé. Emberi és művészi szépség egyesül *A csöcselék* cím alá foglalt, szociális indítékú költeményekben is. A bennük megnyilatkozó részvét és őszinte emberszeretet valóban alkalmas rá, hogy helyreállítsa a

„szociális érzék“ ezerszeresen csúffátott fogalmának hitelét. Mécs seholsem annyira otthonos egész valójával, mint a szenvedők, elnyomottak, ábrándos rajongók, hívő mártírok és kései Poverellók tanyáin. Első könyvében feledhetetlen képet rajzolt az eszelős világ-helyreigazitőről, kinek maniákus jelszavában: „Vadócba rózsát oltok, hogy szebb legyen a föld“, — saját lelkeszi és költői küldetésére döbrent rá. Ennek néző párja új kötetében *A szegény ember kertecskéje* c. költemény, melyben költői optimizmusa talán a legtökéletesebb kifejezést lelta meg:

Van egy kis kert mindenkinek szívében,
hol csak virág van, róza, majoránna,
mintegy szírommá testesült hozánsa
és csupa jószág, édes szeretet...
Jézusnak volt a legnagyobb a kertje,
s utána tán Asszizi szent Ferenecnek,
de mindenkinek: gyilkosnak, fegyencnek
szívében áll egy elzárt kicsi kert... stb.

Költői nyelvének szógazdagságát, kifejezőbőségét és árnyaló hajlékonyságát már első gyűjteményéről szólva is nyomatékosan kiemeltem. Most, hogy témaköre jelentékenyen kibővült, méginkább meglátszik hangszerének szokatlan gazdagsága. Nyelvével féltlenivaló, igaz értéknek tartom újabb irodalmunkban, s ezért (nem pedig akadékoskodásból) rendre fel-émlítem azt a néhány nyelvi szeplőt, mely könyvében szemembe ötlött. Németsesnek érzem a „beszüntetik a táncot“ kifejezést; ennek használata a „megszüntet“ helyett rohamosan terjed s Budapesten már azt is halljuk, hogy pl. valamely hivatal „beszünt“. A kötet 58. lapján egy helyütt németes a „jöhet“ alkalmazása „mehet“ helyett. Pesties ez a sor: „akik az élet-vonatot lekésték“; a vonatot csak azok késik le, akik a jó magyar beszédet „leszokták“. Helytelen használata ez is: „mert nagy eperfa van neki“ (e h.: eperfája). Azt sem írnam, hogy „Ballada a félkezű férfiről“; ezzel lemondunk nyelvünk egyik vokálistarkító sajátosságáról, hogy t. i. némely magashangú szó mélyhangú raggal jár: cél, célhoz; víg, vígak; férfi, férfiak, férfiról stb. Végül csak mellelleg említem, hogy ez a sor: „S amerre megy: a vakszem mennybe lát“ — régibb nyelvünk ismerőinek azért hangzik visszásan, mert abban a „vakszem“ (így egybeírva) teljességgel nem szemet jelentett, hanem — halántéket. (Hirtelenében Tompa

jut eszembe, ki még ilyenformán használta: lüktetett vakszemem.)

Ezek apró szépséghibák; hogy Mécs nyelvének tisztaságából ilyenek is élesen kiütözköznek: inkább bók, semmint megrovás.

Ilkik megemlékezem a könyv borítéklapjának talentumos rajzáról is. Ez Tichy Kálmán munkája. E jónévű grafikus művész most szintén a megszállt felvidéken dolgozik.

Rédey Tivadar.

Kapossy János Hillebrandt-tanulmánya. Fáradhatatlan fiatal tudósunk munkájával (mely készülő monográfiájának eddig gyűjtött adatait foglalja magában) a magyar műtörténet mondhatni teljesen ismeretlen területére, a XVIII. századi építészetre derít fényt. Napjainkig művelődésünk e fontos szakát majdnem teljes homály borította és ami keveset tudtunk róla, azt is gyakran helytelenül. A török uralom lerázása után, a gazdaságilag fellendülő Mária Terézia-korszakban, majd az ezt követő II. József-éra alatt az építészet nagy virágzásnak indult, városok és magánosok, nemkülönben az állam és a kamara egyaránt nagy megrendelésekkel látták el az építészetet. Új épületek: templomok, kastélyok, kaszárnyák, várak és polgárházak emelkedtek a másfél évszázadon át pusztulástól, rombolástól sujtott magyar földön. József az elűzött szerzetesrendek épületeit közintézmények céljaira adja át s ezzel az építészetre új feladatok hárulnak. Szinte érthetetlen, hogy olyan számottevő egyéniség, mint Franc Anton Hillebrandt, kiről a szerző kimutatja, hogy a XVIII. századi magyarországi építészeti széleskörű vezető és hatalmas irányító személyisége volt, hogyan maradhatott ismeretlenül szakirodalmunkban, mert mint íme a példa mutatja, ha nehezen is, de található reávonatkozó anyag.

A gondosan összegyűjtött anyag stíluskritikai vizsgálata tisztán élénk rajzolja a hazai építészetünkben páratalan méretekben tevékenykedett osztrák mester alakját és működésének jelentőségét.

Franz Anton Hillebrandt 1719 április hó 2-án Bécsben született egy Felső-Pfalzból bevándorolt család-

ból. Korán, 1734 januárjában a bécsi Akadémiába kerül, melyet sikeresen elvégezve, mint „Architect und Ingenieur“ hosszabb külföldi tanulmányútra indul Németalföld és az egész Német-birodalom területére.

1757-ben a magyar kamara elhalt udvari mérnöke és építésze helyére kéri felvételét. Kérvényében részletesen felsorolja működését. Kérvényéből tudjuk, hogy 1739—40-ig a würzburgi rezidencia kiváló építője. Balthasar Neumann mellett működött mint építész rajzoló. A zseniális mester nagy befolyást gyakorolt rá, mi művészetében több helyütt jelentkezik (legjellegzetesebben a nagyváradi püspöki palotában). Németországból hazajöve, Bécsben restaurálással és kész épületek felvételével foglalkozik, majd önként a bécsi erődök javítási munkálataira vállalkozik. 1742-ben Ravensburg-vár építésénél látjuk. 1745-ben a bécsi Burgot méri fel és készíti róla rajzokat, 1748-ban pedig a hollói császári uradalom térképét készíti el. Az 50-es évek elején oldja meg első önálló alkotását: gróf Ulfeld főudvarmester bécsi palotáját építi. Említett kérvényét előkelő pártfogói támogatása folytán kedvezően intézik el és időnkint megállapítandó napidíjjal alkalmazást nyer a magyar kamaránál. 1762-ben nevezik ki véglegesen évi 400 forint fizetéssel, melyet évek során 1600 forintra emelnek. Új állásában részt vesz a pozsonyi és a budai királyi várak építésében (javítások, átépítések, bővítések). A fellendülő Pozsonyban tág tere nyílik a magán-építkezésben is. Tudjuk, ő a mestere a Grassalkovich-(1760), Apponyi-(1761) és Nyári-palotának (1765), de valószínűleg az ő munkája az Eszterházy-(1762), a Széchenyi-Lamberg-(1754—61) és a Wachtler-palota is (1775—81), nemkülönben egy szép magánház, sőt egyesek a Grassalkovich-palotából és a gödöllői Grassalkovich-kastélyból azt a következtetést vonják, hogy Hillebrandt a XVIII. századi palotaépítészetünk, az ú. n. „Grassalkovich-stílus“ megteremtője. Ez a felfogás alaptalan, mert a gödöllői kastélyt már 1744-ben kezdték építeni, a terve már a 40-es évek elején készült, tehát nem látszik valószínűnek, hogy a mester műve volna. Ellenben sok-